तद्धितेषु सम्बन्धार्थकाः

तद्धित → तस्मै हितः

सरल-प्रयोगाय यः हितं करोति सः तद्धितः इति उच्यते।

◌ः

केचन तद्धित-प्रभेदाः

- ✓ अपत्यार्थका ◌ः
- ✓ मत्वर्थीया ◌ः
- ✓ भावार्थकाः
- सम्बन्धार्थकाः
  - अण्
  - छः
  - ठक्
  - छस्

s2s

सम्बन्धार्थकाः

→ सम्बन्ध-बोधकाः

→ "“तस्य इदम् ” इति बोधकाः

उदा → ऐरावतः ऐन्द्रः ा:) गजः अस्ति।

वयं भारतीयाः :) संस्कृतं पठामः।

ते वैष्णवा ा:) तिरुपतिमन्दिरं गच्छन्ति।

ः

“**तस्य इदम्**” इत्यर्थे विधीयमानाः प्रत्ययाः

अण्	मित्रस्य अयं	**मैत्रः/ मैत्री/ मैत्रम्**
छः	शालायाः इदम्	**शालीयम्**
ठञ्	देहस्य इयम्	**दैहिकी / दैहिकः / दैहिकम्**
घः(इय)	राष्ट्रस्य इदम्	**राष्ट्रियम्**
यः	ग्रामस्य अयम्	**ग्राम्यः**
खञ् (ईन)	ग्रामस्य अयम्	**ग्रामीणः**

s2s s2s s2s s2s s2s s2s s2s

छः

(ईय)

“तस्य इदम्” इत्यर्थे वृद्ध-संज्ञकेभ्यः **छ**-प्रत्ययः भवति, अण् अपि भवति।

सम्बन्धार्थकः - ईय् (ईय्)

वृद्धसंज्ञकाः
1- येषाम् आद्यः अच् वृद्धिः, ते।
2- त्यद्, तद्, यद्, एतद्, इदम्, अदस्, एक द्वि, युष्मद्, अस्मद्, भवत्, किम्।
3- नामधेय-शब्दाः

प्रातिपदिकम् + ईय् = तद्धितप्रातिपदिकम्

शालायाः इदम्	→	शाला	+ छः	→	शालीयम्
आत्मनः अयम्	→	आत्मन्	+ छः	→	आत्मीयः
पाणिनेः इयम्	→	पाणिनि	+ छः	→	पाणिनीया
तस्य इदम्	→	तद्	+ छः	→	तदीयम्
अस्य इदम्	→	इदम्	+ छः	→	इदमीयम्
अमुष्य इदम्	→	अदस्	+ छः	→	अदसीयम्
देवदत्तस्य इदम्	→	देवदत्त	+ छः	→	देवदत्तीयम्
सुशान्तस्य अयम्	→	सुशान्तः	+ छः	→	सौशान्तीयः
माधवस्य इयम्	→	माधव	+ छः	→	माधवीया

ठक्-छस्

(क) (ईय)

s2s s2s s2s s s2s s2s s2s

सम्बन्धार्थकप्रत्ययेषु विशिष्टस्थलानि -

1) **भवतष्ठक्छसौ** - सर्वनाम-भवत्-शब्दात् **ठक्-छस्-प्रत्ययौ** भवतः।

ठक् (क) = भावत्कः

छस् (ईय) = भवदीयः

2) **राज्ञः क च** - राजन्-शब्दात् छ-प्रत्ययः, **न्** इत्यस्य **क्**-आदेशः च भवति।

राजकीयम्

3) **पर्वताच्च** - पर्वत-शब्दात् मनुष्यसन्दर्भे **छ-**प्रत्ययः भवति।

अन्येषु **छ-अणौ** भवतः।

पर्वतीयः मनुष्यः

पर्वतीयम् / पार्वतं पुष्पम्

s2s

सम्बन्धार्थकप्रत्ययेषु विशिष्टस्थलानि -

s2s s2s s2s s2s

4) **काश्यादिगणपठितेभ्यः** "तस्य इदम्" इत्यर्थे **ठञ्-ञिठ-प्रत्ययौ** भवतः।

काश्यादिगणः -काशि। चेदि। संज्ञा। संवाह। अच्युत। मोहमान। शकुलाद। हस्तिकर्षू। कुदामन्।
हिरण्य। करण। गोधाशन। भौरिकि। भौलिङ्गि। अरिन्दम। सर्वमित्र। देवदत्त। साधुमित्र।
दासमित्र।
दासग्राम। सौधावतान। युवराज। उपराज। सिन्धुमित्र। देवराज। आपदादिपूर्वपदात् कालात्।

ठञ् (इक/क)
(उगन्त-तकारान्त-प्रातिपदिकेषु **ठस्य** "कः" भवति अन्यत्र **इकः** भवति।)
स्त्रियां ङीप्(ई) भवति।

ञिठः - ठ(इक/क) - **ञ्, इ-** द्वयोरपि लोपः।
(**उ**कारान्त-**त**कारान्त-प्रातिपदिकेषु **ठस्य** "**कः**" भवति अन्यत्र **इकः** भवति।)

स्त्रियां टाप्(आ) भवति।

युष्मद्-अस्मद्-शब्दाभ्यां सम्बन्धार्थ-प्रत्ययाः, तत्र प्रक्रिया च

युष्मद्-अस्मद्-शब्दाभ्यां "**तस्य इदम्**" इत्यर्थे अण्-छ-खञ्-प्रत्ययाः भवन्ति।

1) अण्-खञ्-प्रत्यययोः **एक**वचने

युष्मद्-शब्दस्य **तवक**-आदेशः
अस्मद्-शब्दस्य **ममक**-आदेशः

तव अयम् = तावकः/ तावकीनः
मम अयम् = मामकः/ मामकीनः

2) **अण्-खञ्**-प्रत्यययोः **द्वि-बहु**वचनयोः -

युष्मद्-शब्दस्य युष्माक-आदेशः
अस्मद्-शब्दस्य अस्माक-आदेशः

युवयोः/ युष्माकम् अयम् = युष्माकः / यौष्माकीणः
आवयोः/ अस्माकम् अयम् = आस्माकः/ आस्माकीनः

छ-प्रत्यये **एकवचने** - त्वदीयः, मदीयः
छ-प्रत्यये **द्विबहुवचनयोः** - युष्मदीयः, अस्मदीयः

s2s